

El Dau al Set literari

Glòria Bordons

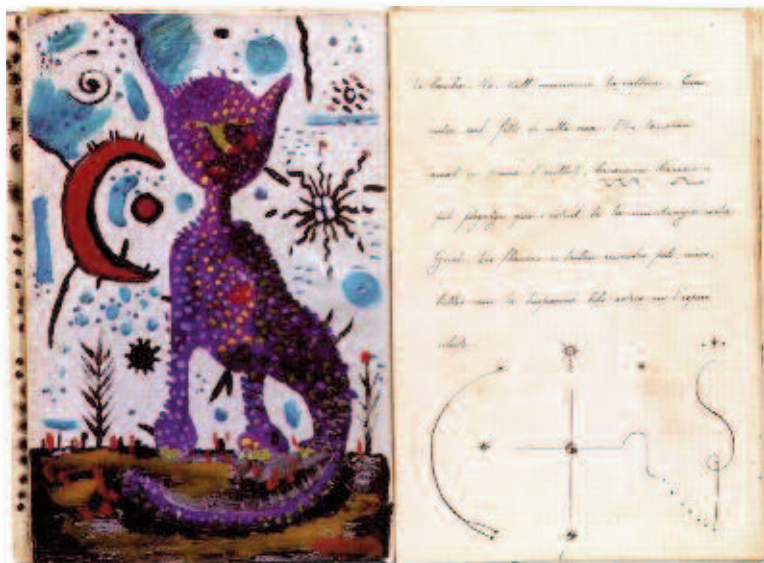
Dau al Set ha estat una revista polèmica pel que fa al temps que va durar, si tenia una ideologia determinada o no, quins n'eren els protagonistes i si aquests tenien consciència de grup o no. Molts són els que n'han discutit en llibres de memòries, d'història de l'art o en catàlegs. Però un punt en què hi ha força unanimitat és en el fet que era una revista més artística que no pas literària. En certa manera, si la publicació començà a ser reconeguda fora de les nostres petites fronteres, fou bàsicament per aquesta orientació artística i perquè

Tharrats la va fer servir com a intercanvi amb institucions del món de l'art d'arreu. Això justificaria, en gran part, l'ús de diferents llengües, i de forma especial el del francès. El mateix pintor destacà molt posteriorment que «Antonio Saura i Manolo Miralles foren, junt amb l'alemany Mathias Goeritz, els primers col·laboradors de *Dau al Set* que enviaven els seus treballs des de Madrid». ¹ I, segons Pere Gimferrer, si aquests artistes entraren en contacte amb la revista fou perquè es podia trobar a la llibreria Clan d'aquella ciutat. ²

Però si mirem els números de tots els anys que abraça *Dau al Set*, ³ veurem que hi ha una bona quantitat de textos literaris. Tot i que en aquest estudi ens centrarem en les contribucions poètiques i teatrals, no podem menystenir la forta presència que en la revista tingué l'assaig i, especialment, la crítica d'art. La línia «estètica» de la revista, la donaren no només les col·laboracions dels artistes, sinó també els textos que els crítics més rellevants de l'època (des de Sebastià Gasch fins a Alexandre Cirici Pellicer, passant per Juan Antonio Gaya Nuño o Cesáreo Rodríguez-Aguilera) escriviren sobre ells, així com sobre unes «icones» determinades de l'art del segle xx a les quals es va retre homenatge en números específics, com ara Paul Klee i Francis Picabia [p.76 i 61]. En certa manera, podríem dir que l'evolució de la revista anà d'una línia més

Joan Brossa i Joan Ponç,
Parafaragamus, 1948.
Llibre d'un únic exemplar fet per Brossa i Ponç com a regal per a Maria Ballester, muller d'Enric Tormo. Coberta.

Joan Brossa i Joan Ponç, *Parafaragaramus*, 1948. Llibre d'un únic exemplar fet per Brossa i Ponç com a regal per a Maria Ballester, muller d'Enric Tormo. Detall de l'interior.

poètica o filosòfica a una altra de crítica artística orientada a divulgar unes determinades tendències. En aquest sentit, resulten significatives les col·laboracions textuais del primer i del darrer número: mentre a l'exemplar del setembre del 1948 [p.25 i 64], Arnau Puig escriu un text filosòfic, i Joan Brossa, dos sonets i una prosa a manera de manifest de revolta contra l'ambient resclosit del moment, l'últim número del 1956 se centra en un llarg assaig de Michel Tapié [p.35], «Esthétique en devenir», que és la síntesi de l'informalisme que en aquells anys ja s'havia instal·lat entre els pintors joves. D'altra banda, la contraposició dels dos números ens permet observar la línia que portà la publicació des de l'expressió d'una revolta lúdica local («Tots hi ajudarem amb el gobelet a la mà, vestits amb les millors robes»)⁴ fins a la teorització artística internacional.

A fi de ser equànimes amb tots els autors que d'una manera o altra escriviren per a *Dau al Set*, hem realitzat un petit inventari literari. El resultat ha estat d'un total de 107 col·laboracions, de les quals 34 les podríem considerar d'assaig (bàsicament sobre art), 64 de poesia (encara que expressada tot sovint en forma de prosa poètica o, fins i tot, de narració), 3 de teatre⁵ i 6 de populars. Cal tenir en compte, però, que hi ha alguns números, com ara els realitzats a l'entorn dels salons

de jazz,⁶ que distorsionen una mica les xifres ja que són plens de poemes al voltant d'aquest estil de música.

Dins de l'extens ventall poètic, hi ha dos noms que sobresurten: Joan Brossa (amb setze participacions) i Juan Eduardo Cirlot (amb catorze). Molt a la vora se situa Joan-Josep Tharrats (tretze), però amb col·laboracions més d'assaig que no pas poètiques, tot i que també en té. Un altre nom a tenir en compte és Arnau Puig, amb sis contribucions de caràcter assagístic. I en quart lloc, tindriem tres altres noms significatius: J. V. Foix, en el camp poètic; Cesáreo Rodríguez-Aguilera, en el de la crítica d'art; i Alfredo Papo, en el relacionat amb el jazz. Al darrere hi ha una extensa nòmina de col·laboradors, entre els quals podríem destacar Víctor Castells i Salvador Aulèstia o, ja cap al final de la publicació, Alexandre Cirici Pellicer.

Una qüestió a considerar és la llengua de la revista. A diferència d'altres publicacions que l'havien precedit com *Poesia* o *Ariel*, que es distingiren per publicar íntegrament en llengua catalana, malgrat que això les situés plenament en la clandestinitat, *Dau al Set* fou bilingüe (català-castellà) des del primer número. Si tornem a la nòmina de contribucions literàries i les separem segons la llengua, ens trobarem amb un total de 47 textos escrits en català, 45 en castellà i 15 en francès. És clar que no hi havia una clara consciència de catalanitat, almenys de grup.⁷ És més, com diu Víctor Castells, fins i tot semblava poc modern tenir-la:

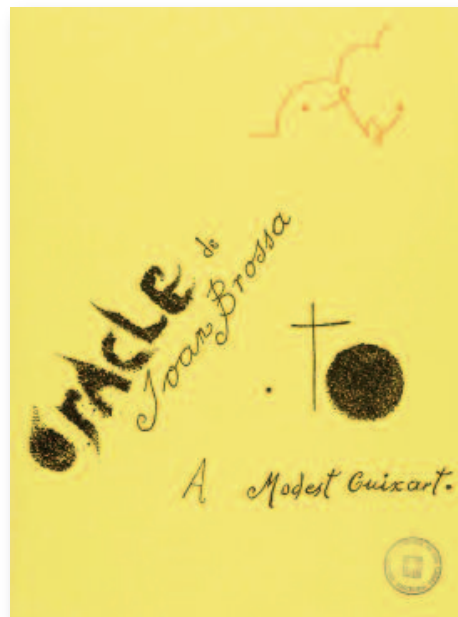
Desconcertava tanta presència castellano-parlant. Era «tan normal» com es volgués, hi estàvem necessàriament habituats, però... Els de l'*Ariel* ho tenien més clar: ells eren i feien cultura catalana. Des del *Dau al Set* això era en certa manera irrellevant, sí i no, potser fins i tot podia agafar un to menyspreable. Jo no m'ho empassava del tot, ho recordo, però no m'ho empassava. Devia ser Eugeni d'Ors –Eugenio, és clar– que ho havia dit o ho feia circular (el bon Josep M. Subirachs m'ho remarcava un dia que en parlàvem i ell hi donava suport): allò que realment importa són les idees, no el vehicle utilitzat.⁸

Joan Brossa també ho ha expressat clarament:

Fins i tot el catalanisme, tan arrelat en alguns de nosaltres, i necessari i molt més, no abraçava tot el grup. A estones hi havia opinions desfavorables. Cirlot (vingut un any després a instàncies de Tharrats) no en volia ni sentir parlar, perquè era un catòlico-espanyolista convençut. El bilingüisme imposat per l'editor ja en els primers números (deia que era una coartada per si les coses anaven malament) va motivar que jo desistís de posar el meu nom com a director.⁹

Tot plegat formava part de la manca d'ideari de la revista de què ha parlat a bastament Arnau Puig.¹⁰ Fins i tot el mateix filòsof que havia exercit d'ideòleg del grup explicà la seva opció pel castellà com una reacció crítica davant la societat catalana que no havia sabut aprofitar l'oportunitat de restituir la seva llibertat després de la Segona Guerra Mundial.¹¹ El que importava era tenir un esperit modern i situar-se a l'avantguarda. Això feia possible una convivència que, observada des d'un angle ideològic, hagués estat totalment impossible.¹²

Joan Ponç, Retrat de Joan Brossa, realitzat per il·lustrar el llibre *Em va fer Joan Brossa*. Barcelona: Cobalto, 1951.

Joan Brossa i la poesia en català

Com hem dit anteriorment, el principal contribuïdor al *Dau al Set* literari en català és Joan Brossa. Si observem els diversos textos amb què col·laborà en la revista, ens adonarem de la diversitat formal amb què havia iniciat la seva carrera literària: sonets, romanços, odes, proses, teatre i el que podríem anomenar ja gairebé «poesia visual»,¹³ si deixem de banda les facècies que aporta al número de desembre del 1952. En totes aquestes formes es pot veure el que el mateix Brossa anomenà neosurrealisme: el fet d'apropriar-se les tècniques introspectives dels surrealistes, però dins d'uns temes i unes formes que el mateix Brossa s'havia anat fent seus. En el primer número (setembre del 1948) trobem dos sonets pertanyents a un dels seus primers llibres, *Fogall de sonets* (1943-1948),¹⁴ en què els elements naturals esdevenen gairebé simbòlics en una cosmologia on es barregen elements aeris (ocellot), aquífers (peix), el foc i la terra, amb afirmacions contundents com «La terra és un home i vibra». Hi ha una economia del llenguatge en les frases i una certa desconexió entre les diferents parts, recurs que Brossa usa sovint en totes les formes que conreà. La cosmologia, l'hermetisme i algunes referències acosten aquests textos al magicisme de

les pintures de Ponç, Tàpies i Cuixart d'aquella època. La simbiosi es dona sobretot amb Joan Ponç, amb qui féu dos esplèndids números, el de gener-febrer del 1949 [p. 73 i 74] i el d'abril del 1950 [p. 76].¹⁵

Algunes referències del primer sonet són plenament populars (el foc o els gegants) i ens remeten als *Romancets del dragolí*, una part dels quals fou editada l'any 1950 pel segell Dau al Set, amb dibuixos de Ponç, i una altra (vuit romanços), a la mateixa revista l'estiu del 1953. En aquest darrer cas, els poemes foren acompanyats de gravats d'auques populars en què trobem escenes de carnaval, de circ o del bestiari tradicional. Un dels romanços era justament el de Carnestoltes, amb la qual cosa es reivindicava aquesta festa prohibida per la dictadura franquista. Aquesta passió per la cultura popular no era una dèria exclusiva de Brossa, sinó que la compartia amb Joan-Josep Tharrats, que coordinà números com el de juliol-agost-setembre del 1951, dedicat a la Patum, o els corresponents a Nadal, en què sempre incloïa algun element popular. És més, al de l'hivern del 1953, Joan Amades n'era el protagonista. Era això un signe de catalanitat de la revista? Cirlot també era un amant d'aquesta iconografia antiga que, per la seva irrealitat, s'aparellava molt bé amb l'absurd surrealista. De fet, ell fou qui escriví el pròleg introductori a *Nous romancets del*

dragolí acompanyats d'auques en fulls, el 1953, tot començant amb una cançó popular castellana totalment absurda: «Por el mar corren las liebres, por el monte las sardinas». En el text, farcit de referències cultes, el poeta castellà reivindicava l'irracional present en la tradició popular des de l'edat mitjana i convidava el lector a «desatar una fuente en la que todo orden se halla trastornado». Aquest lligam entre surrealisme i literatura popular l'explicità Brossa en un text del 1953 que, segons una nota a peu de pàgina, havia de prologar un recull de gravats i textos populars sobre el tema nadalenc, però que finalment sortí amb un prefaci de Tharrats:

Digueu-me: ¿hi ha literatura més afí al clima del surrealisme que les rondalles de tall meravellos, per exemple?¹⁶

En definitiva, als diferents membres i col·laboradors de *Dau al Set* els podien complaure alguns elements populars, de la mateixa manera que a tots els agradava el jazz o Wagner, però segurament les motivacions de cadascú eren ben diferents.

Una altra d'aquestes barreges insòlites es produeix en les proses que Brossa publicà a *Dau al Set*, especialment en els oracles dedicats als tres pintors¹⁷ [p. 48, 77 i 80] i a d'altres textos com «El sol és allò que roda...» (*Dau al Set*, desembre del 1949). Amb un llenguatge d'oracle bíblic, Brossa vaticina sobre els seus amics tot explicant narracions apocalíptiques plenes d'imatges sorprenents totalment plàstiques, com ara: «I se'm van aparèixer uns guants davant un canelobre».¹⁸ Segons Arnau Puig, sembla que Brossa posseïa un llibre anomenat *El oráculo o sea Libro de los destinos*,¹⁹ que:

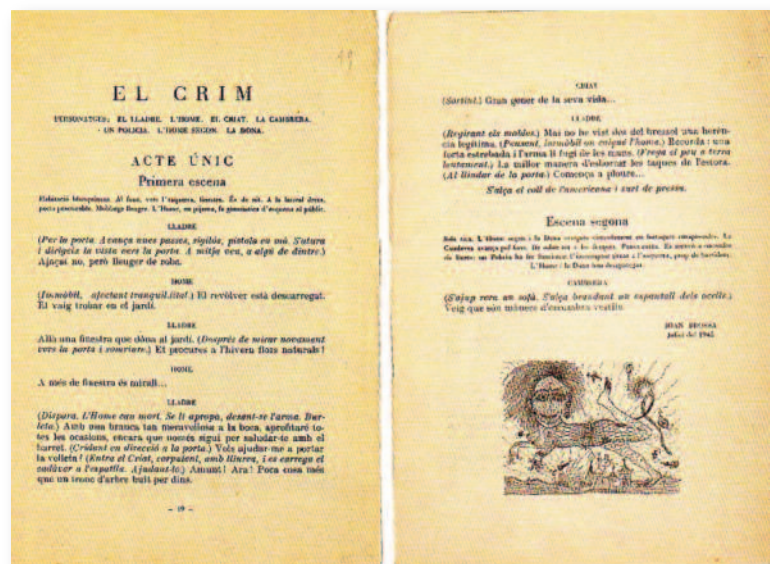
Perteneció o fue propiedad exclusiva del emperador «Napoleón», traducido de «un antiguo manuscrito egipcio encontrado en el año de 1801 por M. Sonnini, en una de las reales tumbas del Alto Egipto, cerca del monte Líbico» y publicado en Barcelona en 1845. En este libro se hace la referencia de unos cuantos Oráculos y algunos otros elementos signícos más, procedentes de la Kábala u otras fuentes místicas. Es en estos apartados en donde se hallan escritas las profecías que corresponden a las diferentes personas en función de los signos que les rigen o representan.

Les primeres obres teatrals de Brossa foren representades pels mateixos membres de Dau al Set de vegades davant d'un sol espectador.

Según parece, los «Oráculos» que escribió Brossa sobre sus tres amigos pintores fueron una mimesis de lo que se halla en este libro.

A la biblioteca de Joan Brossa no hem trobat aquest llibre, però el que sí que hi ha són diferents llibres de la Bíblia, entre els quals destaquen el de Daniel i els dels dotze profetes menors.²⁰ A part del llenyatge i la predicció del futur, l'atreia en especial la figura del profeta. De fet, segons alguns dels companys de Dau al Set, Brossa exercia una mica de profeta-poeta, ja que tenia una posició que estava una mica per sobre del bé i del mal. Com digué molt posteriorment en una entrevista que Xavier Canals li féu el 1998: «Jo crec que com a poeta[...] jo el relaciono una mica amb el profeta de l'Antic Testament».²¹

Però la col·laboració de Joan Brossa a la revista no hauria estat completa sense el teatre, per moltes raons. En primer lloc, aquest gènere ja estigué en els seus primers assajos d'escriptura literària. Tanmateix, l'obra sencera de Brossa està amarada de teatre, encara que no ho sigui pròpiament. Recordem, si no, com les acotacions i el llenguatge escènic creuen els seus poemes des del 1950.²² Com ha escrit Enric Granell: «Es el teatro de Joan Brossa en mucha mayor medida que su poesía el origen del mundo de Dau al Set».²³ Efectivament, cal tenir en compte que les primeres obres teatrals de Brossa formaren part de la vida del grup, ja que foren representades pels seus mateixos membres davant de vegades d'un sol espectador i perquè l'ambient del grup era en gran part també teatral. Així ho ha comentat Arnau Puig tot explicant algunes improvisacions realitzades pels membres del grup, especialment Joan Ponç i Modest Cuixart, que, segons sembla, eren molt afeccionats a fer comèdia. També Víctor Castells ha parlat de la teatralitat que es respirava a Dau al Set. Aquesta teatralitat es tradueix no només en les obres dramàtiques, sinó també en d'altres textos relacionats amb la prestidigitació com els publicats al número de gener del 1950²⁴ i que, en certa manera, són força semblants a les accions espectacle que després anomenà «postteatre».²⁵

Dau al Set, abril 1950.

Das Verfinsterne Blumenbukett

L'espectador contempla una taca de tinta en un full de paper blanc tot fent sonar una flauta de canya, sense produir variacions de to.

L'estranyament que produeixen aquestes accions i l'humor i l'absurd amb què s'envolten situen aquests textos en l'òrbita del dadaisme, al qual s'apropen també les obres teatrals brossianes publicades a Dau al Set: *El crim*, *Nocturns encontres*, *Esquerdas, par-racs*, *enderrocs esberlant la figura* i *La mare màscara*. Una de les coses que més sorpren són els diàlegs. Segons Joan-Josep Tharrats:

El diàleg que en aparença desconcertava al llarg de l'acció, l'autor el va representar dintre de les normes més pures del realisme, però, en aquest cas, en un realisme contrarellotge. El fet que l'anècdota no anés d'acord amb les paraules constituïa una nova dimensió, un clar i profund sentit màgic.²⁶

Segons Arnau Puig, l'esperit dadaista presidí una part de Dau al Set, especialment en els seus inicis, per la voluntat de trencar amb tot.²⁷ Però no era només aquesta idea, sinó també una escriptura empeltada de formes usades pels dadaistes, com ara la desconexió entre els diferents parlaments, la presència d'un absurd totalment lúdic o la relació amb el món oníric, la qual cosa es podia donar tant en el teatre com en els poemes més convencionals i les proses. L'entrada de Cirlot en

la revista augmentà aquesta presència dadaista, fins al punt de dedicar un número sencer a mostres d'aquell context: «67 versos en recuerdo de Dadá» (abril del 1952) [p. 80]. En el cas de Brossa, l'absurd es relacionava tant amb el transformisme màgic a què ell fou sempre tan aficionat com amb un realisme desconcertant. Un bon exemple podria ser l'escena final d'*El crim*, en què, després d'una apagada de llums, l'Home i la Dona desapareixen i, a continuació, la cambrera diu:

(S'ajup rere un sofà. S'alça brandant un espantall dels ocells.) Veig que són mànecs d'escombra vestits.²⁸

També en els números fets amb Joan Ponç traspua aquest absurd màgic, en el fons lúdic i trapella. Una bona mostra podria ser una de les escasses col·laboracions visuals de Brossa a Dau al Set: al mig del número d'abril del 1950 apareixia una cartolina, vermella per un costat i verda per l'altre, en la qual hi havia un seguit de noms d'ocells. El lector n'havia de guixar el que volgués. D'aquesta manera, convertia l'aportació visual en un joc, una acció en què el lector-espectador tenia un paper important.

A part de Brossa, d'altres autors completen la nòmina poètica catalana. En destaquem aquí alguns noms i el caràcter de la col·laboració. En primer lloc, J.V. Foix, que, amb quatre poemes, constituï el lligam amb l'avantguarda de preguerra, juntament amb Sebastià Gasch o les reproduccions d'algunes obres de Joan Miró i Salvador Dalí. Simptomàtic és, en aquest sentit, el número de desembre del 1948 en què conviuen un text d'Enric Tormo sobre Antoni Gaudí, un dibuix de Salvador Dalí, una sèrie de proses poètiques del 1929 de J.V. Foix, anomenades telegrams,²⁹ i un article d'Arnau Puig sobre l'art romànic [p. 71]. Es reivindicaven d'aquesta manera els elements més destacables de l'art i la literatura catalanes no realistes. I el representant literari de la tradició irreal era, sens dubte, Foix. Les altres contribucions del poeta de Sarrià a la revista corresponen en general a obra escrita durant els anys cinquanta, i en molts casos signada al Port de la Selva: la cèlebre «Balada dels cinc mariners exclusius i del timoner, que era jo», reproduïda

al número d'octubre del 1950 [p. 76], reconstrueix una excursió per mar des del Port de la Selva fins a Portlligat que feren Foix i els tres pintors de *Dau al Set* per anar a veure Dalí;³⁰ la «Còpia d'una lletra tramesa a na Madrona Puignau de Palau ça Verdera» és una llarga prosa de caràcter semblant a les narracions de *Gertrudis i Krtu* dels anys trenta, publicada el desembre del 1951 [p. 80]; i un poema escrit l'any 1931 a Roses aparegué en el número dedicat al Saló de Jazz del juny-juliol de 1952, ja que el seu títol fa referència a uns músics que «sagnaven en rapsòdia de blues mentre jo classificava els peixos...». El caràcter dels textos foixians, narratiu, irreal i, de vegades, ocultista, encaixava de ple amb el to surrealista de la revista.

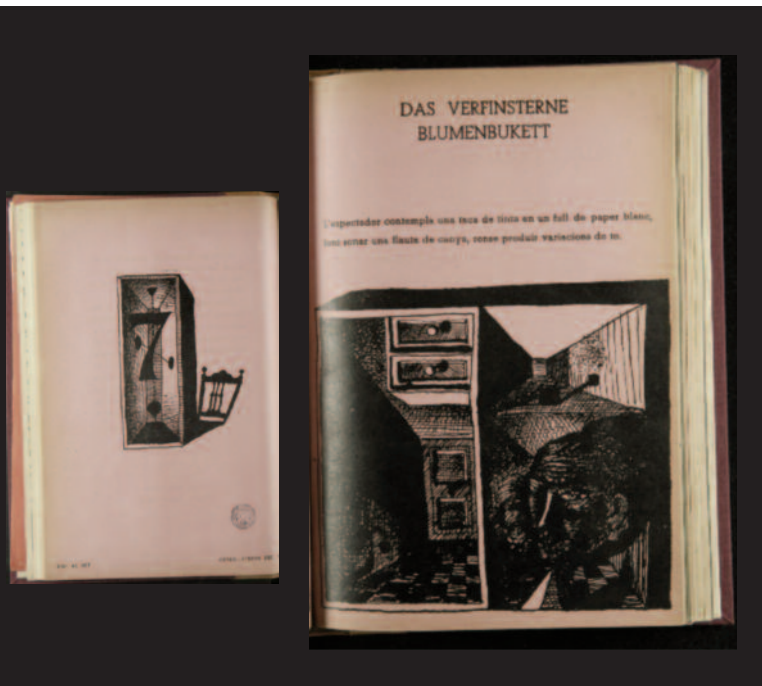
De les altres aportacions catalanes destaquem les de Víctor Castells, Salvador Aulèstia, Santi Surós i Joan-Josep Tharrats. Del primer caldria subratllar especialment la narració «Tamar i Ammon i Absalom», publicada al número de juliol-agost del 1950, perquè s'inspira en una narració bíblica, com els oracles de Joan Brossa. En aquest cas, a partir del Segon llibre de Samuel, s'explica la història de Tamar, filla del rei David, la qual fou violada pel seu germanastre Ammon, que estava malalt. Poc després, ella li ho va explicar al seu

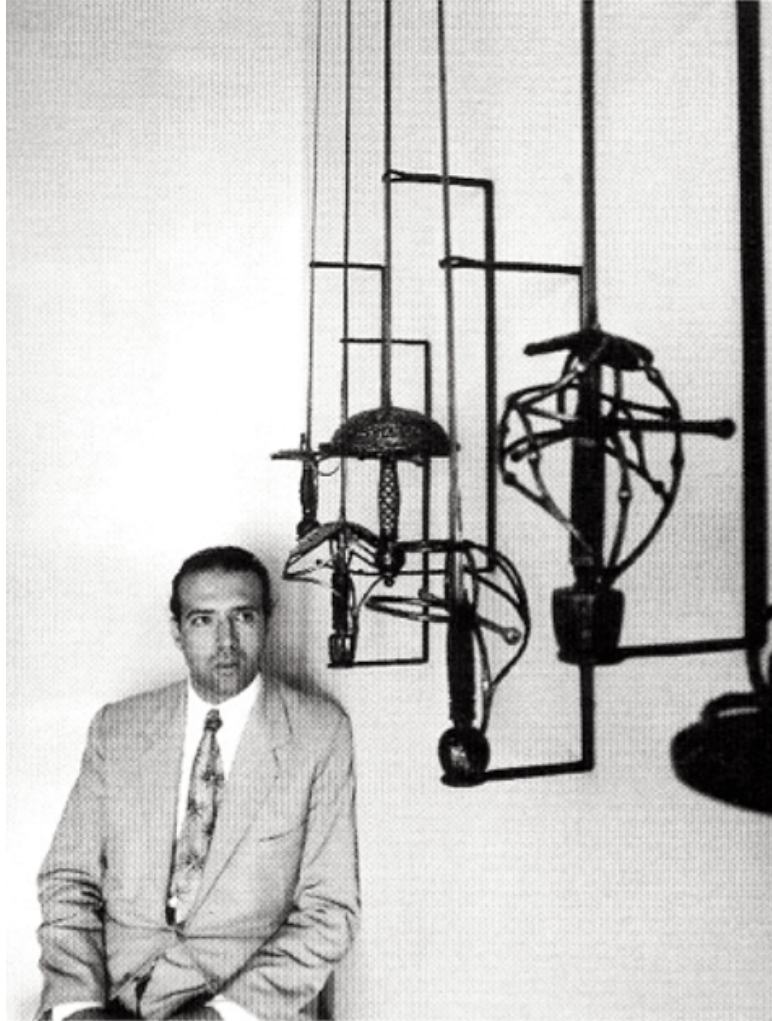
germà Absalom, el qual dos anys després es venjà tot assassinant Ammon. Castells explica aquesta cruel història d'una manera succinta i totalment poètica, amb múltiples elements simbòlics, fins al punt que la narració pren una gran força dramàtica.

De caràcter molt diferent són les aportacions de Salvador Aulèstia, personatge curiós, molt infiltrat en el món de l'ocultisme. Prenen, doncs, un especial relleu els particulars «Horòscops» que sobre els pintors del grup publicà al número de maig del 1950 sota el títol de «Per a una astropsicoanàlisi de la personalitat pictòrica de tres artistes». En canvi, la seva segona aportació fou totalment diferent: un número dedicat a la tauromàquia en castellà, on alternà deu poemes amb deu dibuixos sobre el tema. No obstant el tòpic, els textos no deixen de sorprendre tant pels títols («Impresión a fuerza de sintetizar» o «Prótasis convencional», entre d'altres) com per l'expressió sintètica i surreal.

Altres artistes-poetes destacables per les seves aportacions poètiques en català són Santi Surós, que realitzà el número de febrer del 1952 dedicat a Soutine, i Joan-Josep Tharrats, el qual, a més d'escriure nombroses proses de caràcter assagístic al voltant de l'art —des del ballet fins a Àngel Ferrant—, també escriví poemes tant en francès com en català. De vegades podríem considerar-los amb el mateix valor que els assagístics, com ara el poema-enumeració dedicat a Georges Méliès (maig del 1949) [p. 75] o la prosa creativa en homenatge a Paul Klee (juny del 1950) [p. 76], però d'altres són plenament poètics, bé amb caràcter popular, com és el cas de les felicitacions dels números de Nadal (desembre del 1950), o bé amb pretensió més literària, com els poemes inclosos als números corresponents dels salons de jazz de juny-juliol del 1952 [p. 40] i de maig del 1953. No deixa d'haver-hi, però, en aquests darrers un regust popular per l'ús d'anàfores. Tot i la utilització d'alguns recursos poètics, en general els poemes revelen la inexpertesa de l'escriptor en aquest camp. Potser resulten de més interès els experiments poètics gairebé visuals, com ara el poema amb dedicatòries del número de l'estiu del 1954, que anava acompanyat d'una

Dau al Set, abril 1950.

Juan-Eduardo Cirlot.
Fotografia de Francesc
Català-Roca.

versió dels «Jocs de Gargantua» de Rabelais. La imaginació desplegada en l'enumeració d'aquests jocs mostra un Tharrats més avantguardista justament quan es desprèn de les convencions poètiques i es mou en terrenys més acostats a la literatura popular.

Juan Eduardo Cirlot i la poesia en castellà

Juan Eduardo Cirlot no formà part del nucli inicial de *Dau al Set* i s'incorporà a la revista a partir de juny del 1949. Els anys anteriors, 1947-1948, formava part del Cercle Musical Manuel de Falla de l'Institut Francès i estava connectat amb els nuclis d'avantguarda de Barcelona. Coneixia els components del grup, els quals havien estat testimonis d'algunes actuacions amb peces seves i el tenien ben considerat. Segons Brossa:

*Tocaban una pieza suya en el Instituto Francés; al acabar, la gente aplaudía y él saludaba con gesto mayestático, como un pequeño Wagner.*³¹

Però no se sap ben bé per quins motius, Cirlot abandonà la música per dedicar-se de ple a la poesia i a la crítica d'art. Segons Antoni Tàpies, va ser ell qui el va descobrir: «Había leído un artículo suyo en *Maricel*, la revista que dirigía Miguel Utrillo, sobre el surrealismo. Y a través de Tharrats se adhirió a *Dau al Set*».³² Efectivament fou aquest últim qui li brindà l'oportunitat de fer l'exemplar de juny del 1949 [p. 75] dedicat als somnis, i a partir d'aquí són molts els números realitzats gairebé íntegrament pel poeta-músic. Les seves contribucions es mouen en dos terrenys: la poesia i la crítica d'art. En aquest darrer camp, tothom ha estat unànime a reconèixer-li els mèrits. Fins i tot Brossa ha dit:

*Yo admiraba a Cirlot como crítico. En un momento en que Franco había depurado el arte de vanguardia con los mismos prejuicios de Hitler, que lo consideraba un arte judaico y decadente, Cirlot era el único que hablaba de arte contemporáneo y tenía un nivel comparable por ejemplo a Sebastià Gasch.*³³

En efecte, Cirlot fou dels primers a escriure sobre els pintors de *Dau al Set* i a la revista féu diverses contribucions en aquest camp. Però hi abunden més els textos poètics, que també, de manera força

unànime, han estat menys valorats. Pere Gimferrer comenta:

Tenía un proyecto literario que se apartaba de la rutina, pero con más interés por la filosofía que por la estética. Hay una grandeza en eso. En la desproporción entre el esfuerzo hecho por un autodidacta y el resultado, que es muy desigual. [...] Pero, para mí, Cirlot es mejor en la prosa que en la poesía.³⁴

En el camp poètic i de manera semblant a Brossa, és difícil caracteritzar de manera homogènia els poemes, ja que presenten una gran diversitat. D'una banda, hi hauria els textos amb una clara empremta surrealista o dadaista. És el cas de «Sueños», aparegut al número de juny del 1949, o «67 versos en recuerdo de Dadá», d'abril del 1952. Mentre el primer se situa en l'òrbita onírica, el segon ho fa en l'àmbit de l'absurd. Podríem dir que hi ha una certa relació entre aquests «somnia» i les proses anomenades «Telegrames» de J.V. Foix que abans hem comentat (número de desembre del 1948) [p. 71]. I evidentment els apunts de Cirlot se situarien també en la línia de la pintura de Salvador Dalí. Així doncs, la intervenció del poeta espanyol continuava l'enfocament dadaista de la primera època de la revista que Arnau Puig ha destacat.

En segon lloc, hi ha unes proses que, com els oracles de Joan Brossa, se situa-

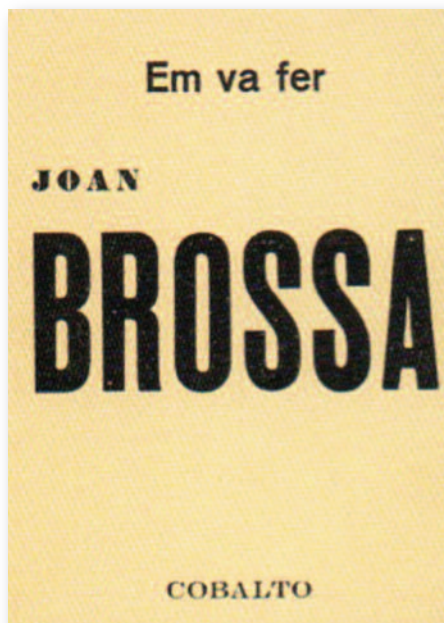
rien en l'àmbit d'influència dels textos de l'Antic Testament. És el cas de «La nueva parábola» del número d'octubre del 1950, on parteix d'una cita directa del Gènesi per reescriure la història de Caín i Abel com una metàfora irreal. En certa manera, la prosa del número de maig del 1950, considerada com una mena de manifest de *Dau al Set*, també té certs ressons d'oracle: «Cuando el sol clava sus dientes en la melena de los leones y empuja a los alacranes a la lucha, nosotros nos vestimos con un traje dorado y nos exponemos a su violencia».³⁵ En general, les proses que Cirlot escriví per a *Dau al Set* no són lluny del caràcter de les de Brossa: irrealitat de les accions, desconnexió entre les frases, cosmologia, magicisme, etc. Vegeu, si no, el text escrit per a Joan-Josep Tharrats en el *Dau al Set* de novembre del 1950:

Entonces, toma dos ojos de león macho y un poco de hierbabuena cogida en el día de Júpiter a la luz de la luna. Hace un licor anaranjado y lo filtra a través de la boca de sus amadas.³⁶

Un altre tipus de contribució poètica és el sonet. Tot i que Cirlot n'havia escrit molts des dels seus inicis en les lletres el 1943, a *Dau al Set* només publicà els sonets d'homenatge que aparegueren el maig del 1951. Els set personatges homenatjats constitueixen uns referents primordials per a Cirlot, però són alhora representants de temes que interessaven tot el grup, com ara l'alquímia, el surrealisme, les civilitzacions antigues, el món medieval o la música dodecafònica. Escrits en hendecasil·labs, la retòrica, la llargada de les frases i un cert barroquisme l'allunyen totalment dels sonets brossians.

Finalment, d'altres contribucions són en vers lliure. Entre les d'aquest tipus voldríem destacar «Jazz Lilith», apareguda al número especial dedicat al III Saló de Jazz del 1953. En aquest poema, Cirlot barreja la seva passió per la música amb la de la càbala i l'ocultisme, tot centrant-se en la figura de Lilit, personatge que podria ser l'encarnació del mal, l'aspecte obscur de l'ànima. Cirlot ja l'havia fet servir de protagonista en un llibre del 1949, amb portada de Modest Cuixart i dibuix d'Antoni Tàpies.³⁷ I també li havia dedicat dos

Joan Brossa: *Em va fer*
Joan Brossa. Barcelona:
Cobalto, 1951.

llibres del 1951: *Amor i 13 poemes de amor*,³⁸ el segon de forma explícita i el primer com a «mujer nocturna», acompanyat d'un dibuix de Ponç que representava un drac.

Aquest darrer vessant encaixaria més amb el magicisme «nocturn» propi de les pintures dels artistes del grup durant els anys 1947-1951, encara que el poema en concret es publicués el 1953. De la mateixa manera, les contribucions cirlotianes que hem vist abans encaixen perfectament amb l'esperit *Dau al Set* anterior al 1951, data en què els mateixos fundadors donen per acabada la seva existència.³⁹ A partir d'aquí, tots coincideixen a indicar que Tharrats feia la revista sol i que molts dels números eren simples complements de les activitats del Club 49. Brossa ho indicà clarament en un poema escrit el mateix any 1951, en forma de carta a Tàpies:

Dau al Set continua essent l'obscura revisteta representativa només de les nostres minúcies. En Ponç, en Puig i jo no volem respirar més en aquest estretall i, davant les respostes seques del director, hem deixat de col·laborar.

Ja veuràs, ja veuràs els números que surten i els propers que sortiran.

Són ben plens de mort, els desventurats! Sempre el mateix cant trist compassat amb el so d'esquellerincs podrits. [...] ⁴⁰

Altres poetes en espanyol que voldríem destacar de la llarga nòmina literària de *Dau al Set* són Elías Nandino, Rafael Santos Torroella, Tomás Seral i Alfredo Papo. Del poema del primer, aparegut al segon número de *Dau al Set* (octubre del 1948), Arnau Puig ha dit: «Indicaba para nosotros nuestra sensibilidad para lo primigenio, nuestro grito por la injusticia humana y nuestro gusto por un lenguaje natural y mágico al mismo tiempo».⁴¹ De fet, el poema del mexicà és de les poques evidències de literatura «social» dintre de la revista, ja que, malgrat el caràcter revolucionari que sempre s'ha destacat en *Dau al Set*, les mostres literàries van més pel camí de la irrealitat o la ultrarealitat que no pas pel de la reivindicació dels drets humans.

Molt diferents, en canvi, són les aportacions dels altres poetes que s'expressen en castellà. En primer lloc volem destacar Rafael Santos Torroella pel paper actiu que tingué en totes les activitats artístiques i literàries que s'esdevingueren en aquells anys. Gràcies al seu segell Cobalto, publicà un dels primers llibres de Brossa (*Em va fer Joan Brossa*, [p. 54]) o impulsà monogràfics sobre Miró (escrit per Cirlet, [p. 14]) i Dalí. Tot i que era més conegut com a crític d'art, també col·laborà a *Dau al Set* amb un poema en el número de juliol-agost-setembre del 1949. Es tracta justament d'un poema dedicat a João Cabral de Melo, el poeta brasiler que feia de vicecònsol a Barcelona durant aquells anys i que tant influí sobre el grup per les seves idees marxistes. Tot el número és en certa manera un homenatge a Cabral, ja que es completa amb tres traduccions de poemes del brasiler fetes per Joan Brossa. El poema de Santos Torroella, de significatiu títol («Nadie»), indaga sobre l'anonimat i la culpa compartida.

Juan-Eduardo Cirlot fou dels primers a escriure sobre els pintors de Dau al Set i a la revista féu diverses contribucions en aquest camp.

Tomás Seral és un cas semblant al de Nandino, ja que es tracta d'una col·laboració d'un poeta de fora (en aquest cas més proper: aragonès). Seral fou el fundador de la llibreria Clan de Madrid, on es venia *Dau al Set*. D'altra banda, era amic d'Alfonso Buñuel, igual que Juan Eduardo Cirlot. El poema inclòs al número de gener del 1951 és datat el 1936 i té un to pessimista i existencial (acaba: «Cuando sólo estar muerto / encontrarse cansado / y vacío de todo produce algún alivio»).

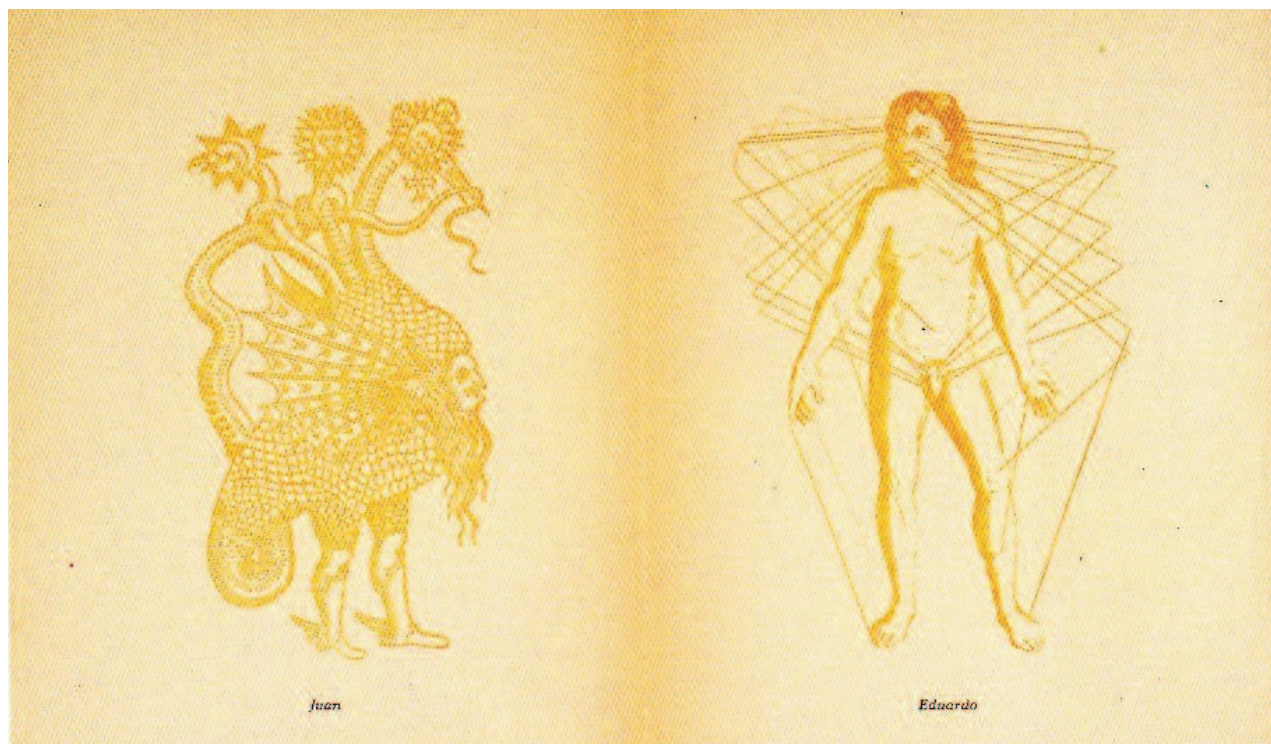
Finalment volem destacar Alfredo Papo com a activista de primer ordre en els salons de jazz organitzats aquells anys i com a promotor del Hot Club Barcelona. Les seves intervencions a *Dau al Set* sempre estan relacionades amb el jazz. Al número de febrer del 1951 participa amb traduccions de blues al castellà i amb un poema seu en què defineix aquest tipus de música («la huida de uno mismo», «una angustia que se evade», «la renuncia al bien perdido», etc.). Al maig del 1952 col·labora amb una prosa musical anomenada «Scherzo». Al número de juny-juliol del mateix any, hi escriu la introducció i el colofó («Vitalidad del jazz»). I al monogràfic de maig del 1953, corresponent també al Saló de Jazz, hi escriu un petit poema. Encara que no puguem considerar aquest autor com un gran poeta, cal fer ressaltar la tasca pionera que desplega al voltant d'aquest tipus de música.

Punts de contacte entre Brossa i Cirlot

Un cop comentada, de manera sumària, la presència de la literatura a *Dau al Set*, caldria preguntar-se si els dos poetes que hi destaquen mantingueren alguna mena de relació. Malgrat el que s'hagi pogut dir posteriorment, durant l'època col·laboraren en més d'una ocasió. Ho hem vist a *Nous romancets del dragolí*, del 1953. Però molt abans, el 1950, hi hagué una col·laboració molt interessant que ens descobrí el Museu Joan Abelló l'any 2010.⁴² Es tracta d'un sonet de Brossa musicat per Cirlot («para soprano y trompeta»), justament un dels dos que havia aparegut al primer número de *Dau al Set*. Sembla que Cirlot havia donat la partitura a Joan-Josep Tharrats perquè la publicqués a la revista, però finalment no hi aparegué. També el 1951

Juan-Eduardo Cirlot, partitura d'un sonet de Brossa.

tornaren a coincidir a l'exposició de Joan Ponç a les Galeries Laietanes, presentada pel Club 49. Mentre Cirlot escriví un assaig al voltant de la seva pintura, Brossa posà nom a alguns dels quadres de Ponç i llegí obres seves el dia de la inauguració (el 17 de novembre). Finalment, en l'homenatge a Miguel Hernández que escriví Cirlot per al número de març del 1952, podem llegir:

Brossa, que juega a marionetas con figuras de carne en su apariencia de búho simpático e implume

*suelta diez «tacos» de entusiasmo por cada uno de tus bellos poemas. [...]*⁴³

El comentari ens demostra una confiança i un coneixement aprofundits, cosa que corrobora l'anècdota que Brossa explicà a *La Vanguardia* l'any 1996:

Una vez me lo encontré por la calle. Él bajaba y yo subía, y tenía un aspecto impresionante con su abrigo y su gran sombrero, como de cura severo. Al verme, a una distancia de unos cinco metros, se detuvo en seco y me ordenó, imperativo: «¡Brossa, párate!». Cirlot tenía una respiración muy fuerte, muy espectacular, como si le costara mucho esfuerzo respi-

rar. Así que yo, claro, me paré. Y entonces, señalándome, me dijo con aquel aire tan grave y solemne: «¡Brossa, te estoy viendo con unas grandes alas de murciélago! ¡Adiós!».

D'altra banda, a la biblioteca del poeta català, podem trobar un total de catorze llibres de Cirlot, en gran part de l'època de *Dau al Set* i amb dedicatòria. Cal dir, però, que la crítica d'art hi té més espai que no pas la poesia. L'opinió que Brossa tenia sobre això era ben clara i així ho expressà sense pèls a la llengua i en el seu típic «estil»:

*Así como respeto su crítica de arte, su poesía no tanto. Hacía versos como churros y cortaba por donde necesitaba: uno o dos metros. Todo era igual. Es evidente, pues, que no tengo afinidades con él.*⁴⁴

Més que afinitats en la seva producció, el que sí que tenien era un bon grapat d'interessos comuns. A tots dos els agradava Wagner i la música alemanya més contemporània, el ballet, el surrealisme, la màgia, el cinema, el dadaisme, les antigues civilitzacions,⁴⁵ etc. D'altra banda, com ja hem vist, utilitzaven unes formes semblants. Però el to i la manera de construir els poemes era molt diferent. Els

textos de Cirlot mantenien sempre el to seriós i la seva intenció era la d'«encontrar el umbral de la ultrarealidad», segons confessà en una entrevista l'any 1967.⁴⁶ En canvi, a l'obra de Brossa sempre hi és present l'humor, i la seva concepció poètica és diferent: «Veig l'art i la literatura com un possible eixamplament d'horitzons cap a la llibertat».⁴⁷

No obstant això, coincidiren a *Dau al Set*, tots dos es mogueren en el dadaisme i el surrealisme, i, junts, contribuïren a la recuperació de l'esperit d'avantguarda a Catalunya i a la difusió de les darreres tendències en una societat aclaparada per la situació d'una obscura i trista postguerra. Ells dos foren els «poetes» del grup en l'exposició «oficial» d'octubre del 1951 a la Sala Caralt i així figuren al número corresponent de *Dau al Set*, realitzat per Tharrats [p. 78 i 79].

Conclusions

Entre les diferents contribucions literàries de *Dau al Set* manca remarcar el paper dels estrangers. Ja hem esmentat el cas de Cabral, però igualment significatius són els números dedicats a Picabia i a Cocteau. El número d'agost-setembre del 1952 [p. 61] dedicat al primer és escrit íntegrament en francès i hi destaquen uns mots encreuats i uns poemes del mateix pintor. El segon (tardor del 1953, [p. 80]) té el mèrit de publicar la primera edició d'un poema de Cocteau: «Traduit d'avance», en versió bilingüe castellà-francès. Aquests números mostren la internacionalització de la revista i el seu afany per estar en primera línia dins del món de l'art. Les abundants crítiques que ja hem destacat en començar aquest article completen l'encaix de *Dau al Set* en l'avantguarda artística i confirmen les paraules amb què Gimferrer acabava el seu article del 1965, tot situant la revista «en los umbrales de una nueva era artística».⁴⁸

La literatura, doncs, hi quedà en un segon terme, malgrat la seva abundant presència a la revista. En un primer moment, hi hagué una certa coherència que venia de la influència del surrealisme. Eren els anys posteriors a la important exposició de París «Le surréalisme en 1947».⁴⁹ Tot i que aquest moviment con-

visqué amb l'existencialisme ideològic, com diu Arnau Puig,⁵⁰ al final vencé l'esteticisme. I en aquest gir tingué molta importància la confluència Brossa-Cirlot, com ha destacat Joan Samsó:

Els anys 1949-50, amb predomini clar de la il·lustració damunt el to literari, es mantingué present la influència lírica de Brossa, barreja de realitat i de somni, que amb la teòrica de Juan Eduardo Cirlot sobre surrealisme afermaren el magicisme essencial del «Dau», una aportació indiscutiblement autòctona al surrealisme europeu.⁵¹

Un cop dissolt el grup a finals del 1951 tant per les discrepàncies ideològiques com per la marxa dels pintors a diferents llocs de l'estranger, Tharrats seguí fent la revista, però sempre comptà amb els textos dels dos poetes. Tanmateix és curiós constatar que, mentre en el terreny artístic la publicació s'anà situant cap a l'informalisme, en la literatura es mantingué sempre en la mateixa orientació. Tot i que Brossa havia donat un tomb cap a un realisme fotogràfic a partir del llibre *Em va fer Joan Brossa*, del 1950, no hi ha cap contribució seva que s'aparti de l'estètica inicial abans esmentada.

Sense una línia definida i dins d'un còctel estrany, com també ha indicat Arnau Puig,⁵² Brossa i Cirlot imposaren, doncs, una determinada tendència. Malgrat la diversitat i les diferències, i malgrat la gran quantitat de noms que no combregaven amb aquesta estètica, el surrealisme i el magicisme no deixen de ser la proposta literària que ens ha quedat en la memòria.

Notes

¹ THARRATS, Joan-Josep: *Dau al Set i la seva època*. Barcelona: Parsifal Edicions, 1999, p. 238.

² GIMFERRER, Pere: «Historia y memoria de *Dau al Set*». *Papeles de Son Armadans CVIII* (març del 1965).

³ Independentment del que alguns dels membres del grup consideraven com a «autèntic» *Dau al Set*, la veritat és que la revista sortí fins al 1956, amb més o menys intermitències en la fase final. Per tant, no podem deixar de contemplar la totalitat dels exemplars que portaren el peu *Dau al Set*.

- 4 BROSSA, Joan: «Oscil·la el nombre de pergamins...», *Dau al Set*, 1, setembre del 1948. Reproduït a *Vivàrium*. Barcelona: Edicions 62, 1972, p. 51.
- 5 De tota manera, les peces que agrupem sota aquest epígraf i que foren escrites per Brossa, malgrat la seva forma teatral, eren anomenades per l'escriptor «poesia escènica» i, de fet, són més poètiques que alguns dels poemes que podem trobar a *Dau al Set*.
- 6 Fins i tot n'hi ha un, el de maig del 1953, que no porta ni el peu *Dau al Set*, tot i que tingui el mateix format i les mateixes característiques.
- 7 Que alguns dels membres de *Dau al Set* la tenien és evident, com ho demostra la llengua en què sempre participen o la seva pròpia trajectòria personal. És el cas de Joan Brossa i Víctor Castells, per exemple. També cal prendre en consideració que la majoria de les contribucions de Joan-Josep Tharrats són en català (i, si no, en francès, segurament per la voluntat d'internacionalització de què parlàvem al principi d'aquest article).
- 8 CASTELLS, Víctor: *Dau al Set cinquanta anys després (a manera de memòries)*. Barcelona: Parsifal Edicions, 1998, p. 87-88.
- 9 «Encara», text per a una carpeta dedicada a *Dau al Set*, editada per l'Ajuntament de Barcelona el solstici d'hivern del 1990. Publicada en traducció castellana a *Añafil* 2. Madrid: Huerga y Fierro, 1995, p. 60.
- 10 Vegeu, entre d'altres, PUIG, Arnau:

- Històries de Dau al Set*. 50 anys. Barcelona: Editorial Thassàlia, 1998, p. 87.
- 11 PUIG, Arnau: «Testimonio de Dau al Set». *Cuadernos Guadalupe*, 7 (1978), p. 60.
- 12 I això no només passava en la llengua, sinó també en el terreny polític, on s'axoplugaven ideologies que podien anar des del falangisme fins al marxisme.
- 13 L'etiqueta «poesia visual», Brossa no la usà fins molt més tard. En aquells anys, la poesia que contenia elements plàstics ell l'anomenava «poesia experimental».
- 14 El recull no fou publicat fins al 1970 a *Poesia Rasa*. Esplugues de Llobregat: Ariel.
- 15 Aquests números van ser reproduïts a BROSSA, Joan: *Carrer de Joan Ponç*. Barcelona: Edicions Ponçianes, 2010. El llibre, d'altra banda, demostra la gran afinitat que hi hagué entre poeta i pintor entre el 1947 i el 1951.
- 16 «Inclinem-nos davant aquest llenguatge...», reproduït a BROSSA, Joan: *Vivàrium*, cit., p. 77-78.
- 17 Publicats respectivament el novembre del 1950 (Antoni Tàpies), el novembre del 1951 (Joan Ponç) i el 1955 (Modest Cuixart).
- 18 «Oracle a Modest Cuixart», *Dau al Set*, 1955, reproduït a *Vivàrium*, cit., p. 61.
- 19 PUIG, Arnau: *Dau al Set, una filosofia de la existència*. Barcelona: Ediciones Flor del Viento, 2003, p. 103.
- 20 Per aprofundir en aquest aspecte, vegeu BORDONS, Glòria: «Reflexos de l'Antic Testament en l'obra de Joan Brossa». *A Estudis de Llengua i Literatura Catalanes LX*. Miscel·lània Joaquim Molas. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010, p. 249-271.
- 21 CANALS, Xavier: «Reescriure's amb llibertat amb el profeta ateu», entrevista feta en ocasió del sisè Premi Nacional de Poesia Visual, l'any 1998. Publicada a *Corner*, núm. 1 (http://www.cornermag.org/corner1/brossa_paper/pageco1.htm). Darrera consulta: febrer del 2011).
- 22 A Em va fer Joan Brossa hi ha moltes acotacions en els poemes.
- 23 GRANELL, Enric: «Dau al Set, una conjunción de volcanes desconocidos», dins del catàleg *Dau al Set en el setenta aniversari del primer número de la revista*. Madrid: Ibercaja, 2008, p. 71-79.

Dau al Set, estiu 1953.

- 24 Reproduïts a *Vivàrium*, cit., p. 68-69.
- 25 I que, com diu el mateix autor, foren escrites entre el 1946 i el 1962.
- 26 THARRATS, Joan-Josep: *Dau al Set i la seva època*, cit., p. 278.
- 27 PUIG, Arnau, *Històries de Dau al Set*, cit., p. 107.
- 28 *Dau al Set*, novembre del 1948, reproduït a *Poesia escènica 1945/1954*. Barcelona: Edicions 62, 1973, p. 85-88.
- 29 Les quals, d'altra banda, coincideixen amb l'esperit ocultista i màgic de la revista, ja que són un recull de fets inversemblants de diferents parts del món.
- 30 L'excursió és recordada per Antoni Tàpies a *Memòria personal* (Barcelona: Editorial Crítica, 1977, p. 251-252). També ha estat comentada, entre d'altres, per Robert Lubar al catàleg *Joan Ponç* (Barcelona: Ediciones Polígrafa, S. A., 1994, p. 46) o per Manuel Guerrero a J. V. Foix, *investigador en poesia* (Barcelona: Editorial Empúries, 1996, p. 374).
- 31 Transcripció d'una conversa amb Jaime D. Parra, dins de PARRA, Jaime D.: *Variaciones sobre Juan Eduardo Cirlot. El poeta y sus símbolos*. Barcelona: Ediciones del Bronce, 2001, p. 20.
- 32 TÀPIES, Antoni: «El mejor crítico del país», *La Vanguardia* (22-IX-1996), p. 61.
- 33 BROSSA, Joan: «Manipulan la historia», *ibidem*.
- 34 GIMFERRER, Pere: «Mejor en prosa que en poesía», *ibidem*.
- 35 El to és força semblant al text «Oscil·la el nombre de pergamins» amb què Joan Brossa manifestava les intencions de la revista en el primer número.
- 36 Tots els textos que Cirlot publicà a *Dau al Set* es troben recollits a CIRLOT, Juan Eduardo: *En la llama. Poesía (1943-1959)*. Madrid: Siruela, 2005, p. 437-478.
- 37 CIRLOT, Juan Eduardo: *Lilith*, reproduït a *En la llama*, cit., p. 337-351.
- 38 PARRA, Jaime D.: *Variaciones sobre Juan Eduardo Cirlot*, cit., p. 42-43.
- 39 Vegeu PUIG, Arnau: «Testimonio de Dau al Set», cit., p. 67.
- 40 BROSSA, Joan: «Antoni Tàpies», *Coral* (1951). A *Ball de sang*. Barcelona: Editorial Crítica, 1982, p. 317.
- 41 PUIG, Arnau: «Dau al Set, filosofía, sensibilidad y concepto». Al catàleg *Dau al Set en el setenta aniversario del primer número de la revista*, cit., p. 65.
- 42 Concretament el 28 de maig del 2010 s'interpretà per primera vegada aquesta peça (a càrrec de l'Escola Municipal de Música de Mollet) i es mostrà públicament aquesta «joia del museu».
- 43 Cal recordar que Brossa escriví dues elegies a Miguel Hernández: «Elegia a Miguel Hernández» l'any 1950, a *Des d'un got d'aigua fins al petroli*, i «Elegia», l'any 1951, a *Poemes entre el zero i la terra*.
- 44 BROSSA, Joan: «Manipulan la historia», cit.
- 45 Un dels llibres de Cirlot que Brossa tenia és *Elegía sumeria*, del 1949.
- 46 Entrevista de J. Cruset a *La Vanguardia* (30-III-1967) citada per Clara Janés en el seu pròleg a CIRLOT, Juan Eduardo: *Obra poética*. Madrid: Ediciones Cátedra, 1981, p. 21.
- 47 «Fases», entrevista d'A. Molina inclosa a *Vivàrium*, cit., p. 107-108.
- 48 GIMFERRER, Pere: «Historia y memoria de Dau al Set», cit.
- 49 Fet subratllat per Enric Granell al catàleg *Dau al Set. El foc s'escampa*. Barcelona 1948-1955. Barcelona: Centre d'Arts Santa Mònica, 1998.
- 50 PUIG, Arnau: «Testimonio de Dau al Set», cit., p. 65.
- 51 SAMSÓ, Joan: «Dau al Set i la renovació artística». A *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa (1939-1951)*, volum II. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994-1995, p. 134.
- 52 PUIG, Arnau: *Històries de Dau al Set*, cit., p. 23.